

Spoštovani, ki ste se danes, kljub razmeram, ki jih nekako usmerja nalezljiva bolezen, zbrali v Rovtah, da skupaj obeležimo Evropski dan spomina na žrtve totalitarnih in avtoritarnih režimov. Gre za dan, za katerega velik del politične pa tudi siceršnje namišljene ali resnične slovenske elite bi raje videl, da ga ni. Prav ta poseben dan - 23. avgust -, je bil izbran na podlagi zelo konkretnega zgodovinskega dogodka s praga druge svetovne vojne, ko sta za kratek čas po več turbulentnih letih medsebojnih obračunavanj našli skupen interes krvoločni ideologiji zrasli iz istega gnezda - nemški nacionalni in sovjetski oz. internacionalni socializem.

Vodstvo naših internacionalistov je sklenjeni pakt, ki je tajno govoril tudi o delitvi ozemelj, pokorno sprejelo. Tako so naši antifašisti čez noč obrnili ploščo. Razmere na terenu je lepo opisala predvojna komunistka in borka za pravice žensk Angela Vode, kot se sama označi, da je bila »takrat ... še toliko naivna«. Njej so bile tudi namenjene pretnje visokih slovenskih predstavnikov internacionalnega socializma, češ, da ne glede na okoliščine, se je treba držati smernic, ki jih je za vse komuniste sveta začrtal »oče narodov« Stalin, in da bo za odklon vsak zase nosil posledice. Tako je tudi bilo; o izjemno kruti usodi Angele Vode, ki je sledila, lahko preberemo v njenih zapiskih objavljenih posthumno leta 2004 pod naslovom Skriti spomin.

V septembru devetintridesetega se je začela največja morija v zgodovini človeštva. Brata po izvoru sta si kmalu po podpisu sporazuma razdelila svobodno Poljsko. Aprila 41 je bila s strani enega izmed deležnikov, v zavezništvu s sateliti, okupirana kraljevina Jugoslavija. Tako smo Slovenci nenadoma prišli pod okupacijo Nemcev, Madžarov, v manjšem delu Hrvatov in na zahodnem delu, vse do Ljubljane, Italijanov. Čeprav na začetku niso bili vsi okupatorji enako kruti do domačinov, sem pred leti v Kosezah poslušal pričevanje starejšega gospoda, ki je povedal, da je kot mlad fant imel v rokah propagandni letak, ki so jih pomladi 41 po Ljubljani trosili komunisti. Z njega je bilo razbrati, da bi oni v prestolnici raje videli okrutnejše Nemce kot sprva dokaj znosne Italijane.

Prišel je 22. junij 41, ko se je ves internacionalni svet postavil na glavo. Brata po izvoru sta se ponovno udarila. Naši komunisti so, okupaciji navkljub, zaslutili svojo zgodovinsko priložnost ter pod krinko narodnoosvobodilnega boja nemudoma začeli z naslednjo fazo revolucije, s pobijanjem sonarodnjakov, tako mož, žena kot tudi otrok. Osebno sem sodeloval pri odkopu posmrtnih ostankov njihovih žrtev v Krimski jami, kjer smo z arheološko metodo dokumentirali eno izmed začetnih epizod tega krvoločnega početja, ki se je kasneje po sovjetskem zgledu razraslo v pravo industrijo.

Pred drugo svetovno vojno je bil Logatec, takrat še razdeljen na dve krajevni središči, pomembno križišče poti in z okolico turistično zanimiva destinacija. Kraj ni pričakal z navdušenjem vojno in italijansko okupacijo, a je bilo sprva življenje relativno mirno. Več dogajanja in krutosti beležimo od dvainštiridesetega dalje. Po ustanovitvi slovenskega domobranstva so le-ti nato v Logatcu imeli svojo postojanko.

Opozarjam na dogodek iz junija 42, ki med ljudmi še danes odmeva – končno je po njem imenovana dolnjelogaška osnovna šola in se ga predvsem v

liturgiji Zveze, ki se trudi ohranjati vrednote t. i. NOB, leto za letom spominjajo ter v ritual vključujejo osnovnošolsko mladino. Gre za streljanje osmih talcev pri Horjulu. Po eni izmed razlag naj bi se to zgodilo kot povračilo za partizanski umor kolaborantskega horjulskega župana Bastiča in njegove žene. Še pred leti je na uradni spletni strani osnovne šole bilo na takšen način razloženo, od kod šoli ime. Po pisanju Iva Žajdele v reviji Demokracija, je nato na zahtevo sorodnika Bastičev bila ta neresnična in zelo krivična sodba umaknjena iz besedila ter tako nenadoma umanjka pojasnitev, zakaj so bili pri Horjulu ustreljeni ravno Logatčani. Spet drugi menijo, da je šlo pri izboru talcev za povračilo za partizanski napad na Italijane v Cestah, kar se ponovno zdi iz več razlogov neverjetno. Kakor koli že, komunistov človeško življenje ni kaj dosti zanimalo, pomembno je bilo slediti edinemu cilju, tj. z uspešno izvedbo revolucije priti na oblast. V primeru nesrečnih talcev pa so šli še korak naprej. Videti je, da je bil kraj eksekucije pri Horjulu izbran le za izgovor. O dejanskem ozadju si sliko lahko ustvarimo iz anonimnega pisma z naslovom »Ali smo bili Logatčani kanibali«, katerega kopija je prišla na Mladino davnega leta 1990 in kjer so bili odlomki tudi objavljeni. Iz njih je mogoče izluščiti, da je bilo teh osem Logatčanov namensko odbranih, tj. dogovorjenih, za talce, po vojni pa so jih iz politične grupacije, ki je seznam sestavila, še enkrat zlorabili ter jih, kot žrtve okupatorja, izpostavili v čaščenje na oltar zločinske ideologije. Nič novega, tudi v tem, da se iz ljudi dobesečno norčujejo.

Bližalo se je leto 45, prišel je težko pričakovani konec vojne. V deželi naj bi zavladal mir, a v maju se je krvava rihta dejansko šele razplamtela. Logatec pri tem ni bil izjema. Morišče v gradu, morišče pri Korenčanovi gostilni, več brezen s posmrtnimi ostanki ljudi, domnevno in še neodkrito morišče ter grobišče ob železniški progi in tako naprej. Čeprav niso vsi izginuli končali v Logatcu, pravzaprav je v kraju z okolico končal njih manjši del, je šokantno število pogrešanih oz. pobitih, kjer v okviru današnjih meja občine govorimo o preko petsto osebah, večinoma moških v najboljših letih. Za predstavo ponujam naslednji podatek: leta 2017 je v celotni občini živel približno toliko mož v starostni kategoriji od 40 do 44 let, kot jih je vzela revolucija. Če bi naredili kakršno koli primerjavo z dogajanjem samo za Rovte, bi bila ta številka seveda še pošastnejša.

Ko govorimo o moriščih v Logatcu se največ sliši o t. i. logaški (Korenčanovi) klavnici, kot so jo poimenovali v Mladini leta 1990. Pisec Janez J. Švajncer, v delu Logatec 1941-1945, ki do dogajanja v Sloveniji po 9. maju 45 zavzame zelo enostransko stališče in ga na kratko opraviči z besedami, da je bila ena prvih reakcij kaznovanje kvizlingov, še posebej zločincev, o morišču pri Korenčanovi gostilni vnaša dvom: »V samostojni Sloveniji je tednik Mladina slovensko javnost vznemiril s članki o 'logaški klavnici', kot so imenovali pomor domobrancev, do katerega naj bi prišlo v klavnici gostilne v Dolnjem Logatcu. Potem, ko bi bilo treba ponuditi kak dokaz, je afera potihnila.«

Zdi se, da takšno zamegljevanje ne bo vzdržalo. Nasprotno, danes, navkljub večkratnim čiščenjem terena, kot bi se reklo po vojaško, lahko že z gotovostjo trdimo, da se je pri tej hiši dogajalo nekaj groznega. O tem pričajo krute usode bolj izpostavljenih akterjev, ki so se kasneje v življenju soočali z umori, samomori in utapljanjem v alkoholu. Tudi številnih govoric in osebnih pričevanj ni mogoče tako preprosto pomesti pod preprogo. Ponovno navajam Žajdelo, ki jih je vestno zbral na enem mestu in v seriji prispevkov pred leti objavil v

Demokraciji, tako da tega ne gre ponavljati. Dodal bom le krajše doslej neobjavljeno pričevanje. Leta 2007 ga je zabeležil Vinko Mihevc iz Logatca. Opisuje dogodek iz leta 2005. Bilo je na dan pred praznikom vseh svetih, 31. oktobra. Popoldne je v hišo stopil moški, ki se je stari materi predstavil kot bratranec. Kot mlad fant je bil z očetom pri Korenčanu v klavnici in videl, kako so zaklali očetovega brata, ga nato razsekali in vrgli v kotel, da so naredili milo. Obiskovalčev oče je bil partizan. Sin je k sorodnikom prišel po odpuščanje. Pokleknil je sredi sobe in z rokami sklenjenimi v Bogka rotil naj mu odpustijo. Potem je vstal in odšel. Domači so bili tako šokirani, da ga niso uspeli ničesar drugega vprašati.

Za konec še moja osebna izkušnja. Ko sva se z ženo pred desetletjem in pol preselila v Logatec, sva si ob nedeljah večkrat privoščila južino v gostišču Jeršin oz. Pri Korenčanu. Hrana je bila odlična, zato naju je vedno znova presenečalo, da sva, nesporni kvaliteti navkljub, običajno kosila sama. Redki drugi obiskovalci so bili, kot midva, večinoma tujci oz. nama od nedeljskih maš povsem nepoznani ljudje. V pogovorih z domačini sva kmalu prišla do vzroka za takšno stanje. Po govoricah naj bi na širšem območju gostilne v dneh po končani vojni leta 45 delovalo partizansko oz. komunistično morišče, mučilnica ali kakorkoli lahko rečemo prostoru, kjer so zverinsko ubijali ljudi. Zaradi tega veliko Logatčanov še danes ne zahaja v gostišče, katerega se odtlej izogiba tudi moja družina.

Dejansko se zastavlja vprašanje: obeležujemo Evropski dan spomina na žrtve totalitarnih in avtoritarnih režimov, kljub vsemu že skoraj trideset let živimo v demokratični državi, pa vendar v Logatcu ne zmoremo na javnem prostoru in z javnim denarjem postaviti spomenik v trajen spomin na žrtve revolucionarnega nasilja, žrtve ponorelih mučiteljev in eksekutorjev, žrtve krvoločne ideologije? Spomenik bi mimoidoče opominjal na posledice, ko se človek pobrati s hudičem. V sedanjem rodu Logatčanov, predvsem zelo preizkušanih Rovtarjev, vse tja do Šentjošta in Butajnovce, je gotovo veliko takih, ki ga v srcu še vedno pričakujejo. Ali bo torej treba nanj čakati nadaljnjih trideset let, ali celo morda na novo morijo, da bomo končno doumeli in za Logatec z okolico opravili nujno potrebno civilizacijsko dejanje? Ljubi Bog pa sam ve, ali ni v ta namen rezerviral občinsko zemljišče kar pred samim gostiščem Jeršin?

Bog nas živi!

Avtor:
Anton Velušček, Logatec